

De Texelse duinen: *waard om te behouden!*

ALBERT SALMAN

De Texelse duinen vormen een natuurgebied van internationale allure. De Texelaars zijn dan ook terecht trots op "hun" duinen. Maar ook natuurbeschermingsorganisaties als de Stichting Duinbehoud maken zich er al jarenlang sterk voor. Bovendien genieten jaarlijks vele tienduizenden bezoekers van het natuurlijke karakter van de duinen.

Toch is er reden voor bezorgdheid. Elk jaar eist de zee zijn tol. De begroeiing verarmt gestaag door de zure regen en het landschap staat onder toenemende druk vanuit de recreatie. Velen hebben het Texelse duingebied de afgelopen tientallen jaren ingrijpend zien veranderen. Het natuurlijke karakter is al op veel plaatsen verdwenen door kustafslag en luchtverontreiniging, door de almaar toenemende stroom vakantiegangers en dagjesmensen, door aanleg van wegen en parkeerterreinen. De gemeente Texel heeft deze ontwikkelingen niet kunnen of willen stoppen. Tegelijkertijd wordt alle bemoeienis vanuit "Den Haag" afgewezen. Daardoor wordt het Staatsbosbeheer-Texel geconfronteerd met een steeds hopelozere situatie: met steeds minder geld moeten steeds méér bezoekers worden opgevangen in een steeds kleiner wordend duinterrein.

Kip met de gouden eieren

Gelukkig komen nog veel vakantiegangers naar Texel voor de rust en de natuur. De Stichting Duinbehoud vindt dat dat zo moet blijven en dat Texel geen "Zandvoort" moet worden. De kip met de gouden eieren mag niet langzaam worden doodgedrukt. Gelukkig lijken alle partijen het daarover eens. Dat heeft echter ook consequenties. De gemeente heeft als taak om de toeristische ontwikkeling af te stemmen op de draagkracht van de natuur. Het Staatsbosbeheer moet zich realiseren dat zij een kostbaar natuurgebied beheert. En natuurbeschermers mogen nooit ophouden met waarschuwen tegen iedere verdere aftakeling.

Al tientallen jaren roepen natuurbeschermers dat de maat vol is. Vaak werden zij genegeerd of gezien als querulanten. Het zou allemaal wel meevallen. In hoeverre het achteraf meeviel, kan men nalezen in de boeken van Jac.P. Thijsse en Jan Strijbos.

Om te voorkomen dat er nóg meer verloren gaat, zal de Stichting Duinbehoud blijven vechten voor de Texelse duinen, voor de natuur en voor de mogelijkheden om daarvan ook straks nog te kunnen genieten. Akties voor maatregelen tegen de duinafslag hebben al geleid tot herhaalde zandsuppleties ten noorden van De Koog. Maar daarmee zijn we er nog lang niet. Het behoud van de Texelse duinen is een zaak van lange adem.

Duinafslag op Texel (foto: Rijkswaterstaat).

Planten in de Texelse duinen

in de vorige eeuw en nu

WILMA EELMAN

“Van de Mok tot de Cocksdorp wordt Texel aan den zuid-, west- en noordkant door een of meerdere duinruggen tegen de alles vernietigende, maar steeds weer opbouwende Noordzee beschut. Deze duinreien, afwisselende met grotere of kleinere duinvlakken, beslaan eene breedte van 500 - 3000 en meer meters. In de groote duinvlakken, die vooral tussen Hoorn en de Westen voorkomen, vindt men uitgestrekte duinplassen met zoet water, die als groote stilstaande meeren tot de vorming van laagveen aanleiding gaven. Bovendien vinden wij in vele met een weligen plantengroei bedeelde duinvalleien moerasveen, dat vooral hier nu eens van laagveen, dan weer van hoogveen moeielijk is te onderscheiden.” Dit schreef Franciscus Holkema in zijn “De plantengroei der Nederlandsche Noordzee-eilanden”.

De Texelse duinen anno 1990 of die van Holkema in 1868 en 1869; zou er veel veranderd zijn in die ruim 100 jaren? Het rare antwoord op deze simpele vraag is: ja en nee.

De Texelse duinen zijn ten opzichte van de rest van Nederland nog steeds in het bezit van een rijke flora. In feite geldt dit gelukkig niet alleen voor de Texelse duinen maar voor het gehele Waddengebied. Ook de achteruitgang van een aantal kwetsbare plantesoorten is hier relatief minder sterk dan in Nederland in het algemeen. We mogen alleen niet uit het oog verliezen dat dergelijke vergelijkingen altijd relatief zijn: in het land der blinden, enz.

Ogentroost (foto: Gerit van Ommering)

Welke veranderingen zijn opgetreden laat zich het best beschrijven aan de hand van een overzicht van de landschapstypen in de Texelse duinen.

Droge duinhellingen

Zowel Holkema als Thijsse noemden hellingen vol Duinroosjes. Dat is nog één van de overeenkomsten van deze tijd met die van Holkema. Over het algemeen hebben de drogere, oudere duingebieden op Texel de tand des tijds beter doorstaan dan de primaire duinvalleien of de door Holkema genoemde uitgestrekte duinplassen. Duinhellingen met Muurpeper, Duinroosjes, Duinviooltjes, Duinsterretjes en andere mossen en korstmossen vormen (mits ongestoord, niet betreden en bereden) zeer konstante plantengemeenschappen, die het tientallen jaren kunnen uithouden.

In de oudere duinen vinden we grote oppervlakken bedekt met Struik- en Kraaiheide. De laatste jaren is een toename van de Kraaiheide gekonstateerd, wat grotendeels ten koste gaat van de Struikheide. Deze soort verliest ook nogal wat terrein ten gevolge van de vergrassing, die zowel is toe te rekenen aan verandering van beheer (de begrazing door schapen is sterk verminderd) als aan de invloed van zure regen.

Ook de duinen met mozaïek-vormige begroeiingen van Kruipwilg, Rondbladig wintergroen, Keverorchis, Maanvaren en Gewone vleugeltjesbloem kunnen het lang uithouden. In de winter komen we hier vaak de Gekraagde aardster tegen, een paddestoel die verwant is aan de Bovisten. Deze en andere aardsterren kunnen we ook verwachten aan de rand van het Duindoorn- en Vlierstruweel in de jongere duinen. Deze dicht bij de zeereep gelegen duinen zijn nog niet zo uitgelooft als het oudere, meer landinwaarts gelegen duinmassief.

Ontwatering

Eén van de meest ingrijpende veranderingen sinds Holkema betreft de aanleg van de Moksloot rond 1880. Deze ontwatering had tot resultaat dat van de door Holkema genoemde uitgestrekte duinplassen ten zuiden van de De Koog niets overbleef. De door hem geschetste vegetaties met onder andere Oeverkruid, Malaxis en Witte snavelbies zijn dan ook verdwenen. In enkele van deze duinvalleien (“vlakken”, zoals ze op Texel worden genoemd) kon ten gevolge van de ontwatering landbouw worden uitgeoefend. Deze duinlandjes werden meestal als hooi- of weiland gebruikt, de drogere delen als aardappellandje. De komst van de kunstmest kon het marginale karakter hiervan gelukkig nauwelijks beïnvloeden.

In de dertiger jaren werd getracht de oude situatie gedeeltelijk te herstellen door de Moksloot op enkele plekken af te dammen. Het resultaat was echter vrijwel nihil: kustafslag en polderpeilverlaging deden hun invloed op de grondwaterstand toen al

Duinroosjes (foto: Erik van Dijk).

gelden. Desondanks is vooral dankzij het initiatief van enkele medewerkers van Staatsbosbeheer weer iets van de oude glorie hersteld: ten gevolge van een strak maaieregime en het op enkele plekken afplaggen van de bovenlaag is bijvoorbeeld Teer guichelheil hier weer in ruime mate aanwezig. Ook vegetaties met onder andere Veenpluis, Klokjesgentiaan, Ronde- en Kleine zonnedauw profiteren hiervan. Een aparte plaats in dit gebied wordt ingenomen door soorten uit het Nanocyperion (het Dwergbiezenverbond: een vegetatietype dat veel voorkomt op kale, vochtige, meestal verdichte bodems) met onder andere Dwergbies, Dwergglas en Dwergbloem.

Een door Holkema hier in 1867 verzameld Fonteinkruid werd naderhand als uitgestorven in Nederland beschouwd. Tot ieders verrassing dook het in 1978 in een ten behoeve van Kleine watersalamanders gegraven gat weer op, waarna o.a. nog 2 andere groeiplaatsen op Texel werden gevonden.

Horspolders

Ook de in de zestiger en zeventiger jaren ontstane Horspolders laten iets zien van het beeld dat Holkema schetst met betrekking tot de grote duinmeren. De Horspolders zijn ontstaan doordat Rijkswaterstaat met behulp van stuifdijken inspeelde op het aangroeien van de grote zandplaat de Hors. Dit re-

sulteerde in drie kunstmatige duinvalleien, waarvan de oudste twee ook in droge zomers niet meer droogvallen. In beide is een uitgebreide, hoewel wat eenvormige waterplantenvegetatie aanwezig; een rijk voedselaanbod voor allerlei eenden, zwanen en futen.

De randen van de middelste Horspolder vertonen diverse schoolvoorbeelden van successiestadia, van de prilste begroeiing met Zandzegge, Sierlijke Vetmuur en Strandduizendguldenkruid via stadia met Vleeskleurige orchis, Parnassia en Sturmia tot een al wat meer uitgeloogde situatie. De met Zeebies, Ruwe bies, Gele lis, Riet, Lisdodden en Waterzuring dichtbegroeide oever biedt prachtige broedgelegenheid aan o.a. Fuut, diverse soorten eenden, Meerkoet en Kleine karekiet.

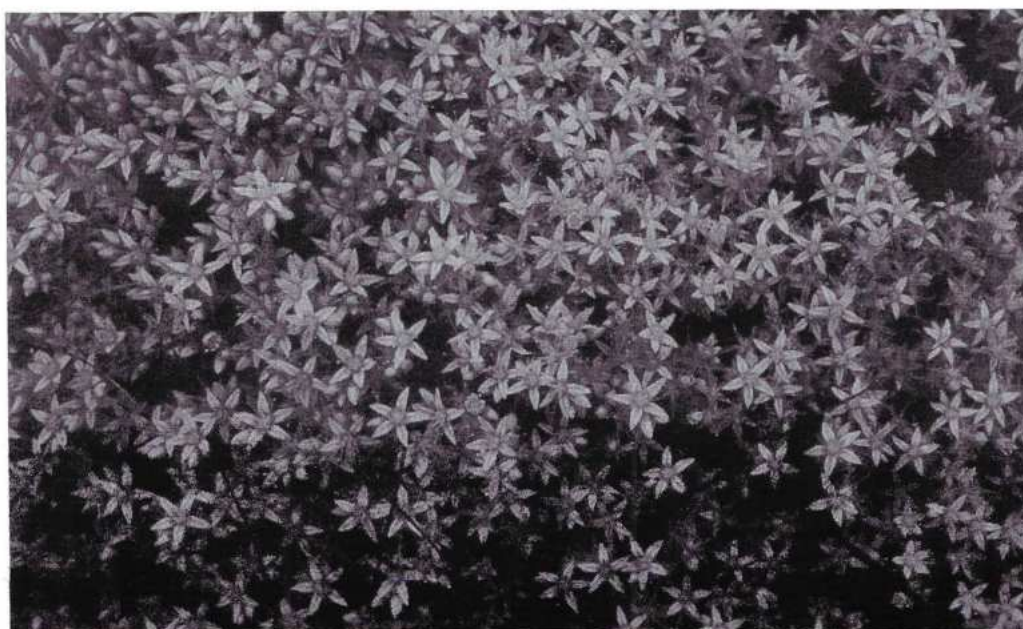
De derde polder, tevens de laatste aanwinst, heeft te veel zand gevangen om het aanzien van een duinmeer te krijgen. Door zijn functie als meeuwenrust- en -slaapplaats is het ook te voedselrijk om nog hoop te geven op een interessante vegetatie.

Oude vochtige valleien

In de oudere vochtige duinvalleien, waar een soms dun, veenachtig pakket op het duinzand rust, vinden we Veenpluis, soms vergezeld van Klokjesgentiaan, Ronde- en Kleine zonnedauw, andere keren samen met Gevlechte orchis, Trekrus, Sterzegge en diverse andere Zegges. Als deze laatste vegetatie goed wordt beheerd (vochtig hooiland, al dan niet gekombineerd met naweiden) kan ze tientallen jaren standhouden; voldoet het beheer hier niet aan dan is het zeer snel verleden tijd. Afhankelijk van de omstandigheden kun je dan een soortenarm Biezeknoppenveld, een golvende zee van Witbol of nog enkele andere verschrikkingen verwachten. Diverse voorbeelden van dergelijk uitstekend en allerbeldst beheer zijn momenteel op Texel voorhanden.

Jonge duinvalleien

De jonge, primaire duinvalleien bieden een hiervan afwijkend beeld, soms lijkend op situaties zoals we ze kennen van de Horspolders, soms ook heel ver-

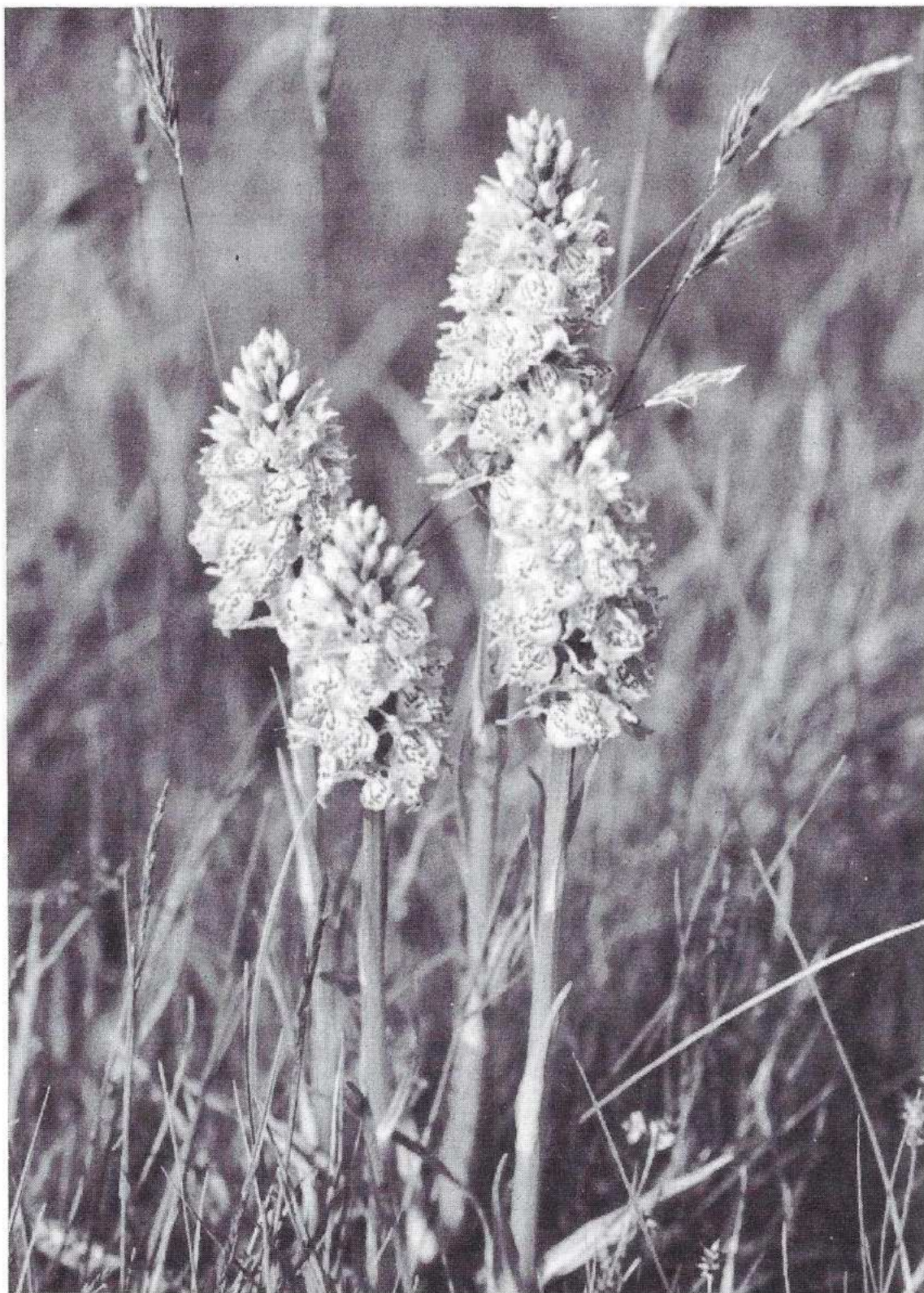
Muurpeper

schillend. Dit is onder meer afhankelijk van de beschikbare hoeveelheid kalk, zoutgehalte, grondwaterstand en -fluctuatie en de mate van overstuiving. Zo is er in het Staatsbosbeheerreservaat de Muy een vallei met een massale vegetatie van Oeverkruid, eens heel treffend "Spinnekoppen" genoemd, en Waterpunge. In goede jaren, dat wil zeggen in een warme zomer met veel zon en snel dalend grondwater na een zachte, vochtige winter met hoge grondwaterstand kunnen we een tapijt van Teer guichelheil verwachten met op wat hogere plekken Slanke duingentiaan, Vleeskleurige- en Moeraswespenorchis. In de lagere gedeelten groeien Duizendknoopfonteinkruid, Kleine waterweegbree, Egelboterbloem, Gewone Waterbies en diverse Zeggen en Kranswieren. Helaas dreigt deze vallei ten gevolge van overstuiving en kustafslag verloren te gaan.

Beheer

In een nabij gelegen iets oudere vallei heeft zich op en om oude Knopbiespollen een mozaïekvormige vegetatie ontwikkeld: tussen de pollen in de slenken Teer guichelheil en een toenemende hoeveelheid Veenpluis, op de bulten Vlozegge, Grote muggenorchis, Kleine valeriaan, Welriekende nachtorchis, Parnassia, Verfbrem, Dopheide en Tormenit. Helaas is de tot voor kort rijkste groeiplaats van Vlozegge in Nederland verloren gegaan. Door beweiding met paarden werden de Knopbies-

Gevlekte orchis
(foto: Wilma Eelman).

bulten als het ware "onthoofd", waardoor het terrein grotendeels zijn reliëf verloor en de Vlozegge sterk achteruitging. Gewone zegge won hier zeer sterk terrein en vormde een vrij dikke vervilde mat. Dit werd niet door de beweiding op zich veroorzaakt: door het onthoofden van de Knopbiesbulten werd de Vlozegge echter beroofd van haar gunstige niveau ten opzichte van het grondwater. Dit moet dan ook niet worden geïnterpreteerd als een pleidooi tegen beweiding, eerder als waarschuwing. Voorwaarde voor een goed beheer is dat bij beheersveranderingen de uitgangssituatie goed bekend dient te zijn. Een beheersvorm, dus ook beweiding, kan geen op zichzelf staand doel zijn maar slechts een middel om tot een bepaald en gewenst ecotoop te komen. Momenteel wordt beweiding door sommige beheerders gezien als een soort tovermiddel dat overal goed voor is en (zeker geen onbelangrijk aspect) vaak goedkoper is dan een maairegime. Men ziet dan gemakshalve over het hoofd dat een maairegime in het algemeen een ander type vegetatie oplevert dan een begrazingsregime.

Beweiding in Texelse duinen

Dat op Texel ook goede resultaten worden geboekt met begrazing kan worden geïllustreerd aan de noordelijke Muy en de Slufter. In het noordelijke Muygebied dreigde een duinvallei zeer snel te veruigen: enerzijds Grauwe wilg en Duinriet, anderzijds een open middendeel met Gewone waterbies en nog een enkele Late ogentroost, Parnassia en Aardbeiklaver, geflankeerd door een brede strook Zeerus vormden een droevig beeld. Na enkele jaren beweiding met Haflingers is de open structuur hersteld en de passanten de ontzilting vertraagd: Aardbeiklaver, Late ogentroost, Parnassia, Geelhartje, Zeegroene zegge en zelfs Selderij zijn nu weer in ruime mate present. De afgelopen zomer was vooral de dominantie van Ruw walstro opvallend, met name in de bloeitijd.

Ook in de Slufter zijn goede ervaringen met beweiding opgedaan. Gradiëntsituaties, zoals de diverse overgangen zoet/zout en nat/droog, zijn daar meer op de voorgrond getreden. Alleen het ruige gedeelte met veel Zeerus en Strandkweek wordt duidelijk door de schapen gemeden. Sinds enkele jaren wordt dit deel in de nazomer gemaaid. De resultaten hiervan zijn momenteel nog niet duidelijk: een positief aspect lijkt de hogere presentie van Knopbies te zijn.

De Muy, Slufter en Eijerlandse duinen zijn momenteel de enige gebieden in de Texelse duinen waar beweiding plaatsvindt. In de tijd van Holkema werd een groot deel van het Texelse duingebied met schapen beweide. Ook het deel dat in 1892 volgens het bestuur van de Nederlandsche Heidemaatschappij het meest geschikt was voor bebossing, werd iedere 6 jaar voor beweiding verpacht.

Bossen

Inmiddels is een groot deel van het Texelse duingebied veranderd in bos. Omstreeks 1895 werd een aanvang met de bebossing gemaakt. Jac. P. Thijsse schrijft hierover in *De Levende Natuur* van 1939: "Door de Staatsbebossingen in 1895 werd in het Natte Vlak en Heivlak een natte hei vernietigd waarin Witte nachtorchis, Klokjesgentiaan en Tenger basterdmuur de hoofdfiguren waren." (Tenger basterdmuur is een oude naam voor Teer guichelheil).

Dopheide
(foto: C. ten Haaf).

chelheil). Deze bebossing en de ten behoeve hiervan gegraven ontwateringssloten hebben een landschap vernietigd "Zoo mooi en leerzaam als er geen tweede in ons land was te vinden", aldus Thijsse in zijn Verkade-album "Texel". Over de plantengroei in de Texelse Staatsbossen zal ik verder kort zijn en alleen even aanstippen dat voor de mensen die hun ogen goed de kost ge-

ven, soms nog wat schamele restantjes van de vroegere pracht te vinden zijn, zoals Klein glidkruid en Bronkruid. Linnaeusklokje, Dennenorchis en andere rariteiten van de oudere dennenbossen zijn hier nog niet gesignaleerd.

Konklusie

Tenslotte kunnen we stellen dat er sinds Holkema grote veranderingen zijn opgetreden in de Texelse duinen. Hierbij spelen kustafslag, grondwaterpeilverlagingen en een veranderd grondgebruik een voornamelijk rol: een duinbreedte van ruim 3 kilometer zul je nu vergeefs zoeken. De Horspolders kun je als grote duinmeren kunnen beschouwen, de (helaas aangelegde) Staatsbossen bezitten toch hun eigen specifieke waarde. Aardappellandjes zijn niet meer in de Texelse duinen te vinden en ook is het ondenkbaar dat het Grote Vlak nog een keer wordt omgeploegd. Maar we mogen niet uit het oog verliezen dat, hoewel Texel ten opzichte van overig Nederland floristisch rijk bedeed is, dit geen argument mag zijn om de wel degelijk aanwezige achteruitgang te bagatelliseren en te accepteren.

Rondbladig wintergroen
(foto: Erik van Dijk)

Wilma Eelman is lid van de Werkgroep Landschapszorg Texel.